

*Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея
докторів наук з державного управління»*

Громадська організація «Асоціація науковців України»

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

Наукові перспективи

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*

Випуск № 9(27) 2022

Київ – 2022

ISSN (print) 2708-7530

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9\(27\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9(27))

Наукові перспективи: журнал. 2022. № 9(27) 2022. С.372

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка. Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 27.09.2022, № 6/9-22)

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 24436-14376Р від 09.06.2020 р.

Журнал видається за підтримки Міжнародного економічного інституту (Есеніце, Чехія) та КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м.Києва"

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та медицини. Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків.

INDEX
INTERNATIONAL

COPERNICUS

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор:

**Жукова Ірина
Віталіївна**

кандидат наук з державного управління, доцент, Проректор з наукової роботи ПВНЗ Університет Новітніх Технологій, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», м. Київ, Україна

Заступники Головного редактора:

Даций Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Макаренко Олександр Миколайович — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загально медичних дисциплін Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна);

Федоренко Владислав Леонідович — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна).

Редакційна колегія:

Романенко Євген Олександрович - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, проректор Національного авіаційного університету, президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна);

СЕРІЯ «Педагогіка»

Бегас Л.Д. 290
*ПОНЯТТЯ «ОБДАРОВАНІСТЬ» ТА МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ
ОБДАРОВАНOSTІ І ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ*

Бойван О.С. 299
*ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ПОКЛИКАННЯ» НА ОСНОВІ
ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ С. McCULLOUGH "THE THORN BIRDS"*

СЕРІЯ «Психологія»

Бочелюк В.Й., Панов М.С., Спицька Л.В. 313
*РЕАБІЛІТАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПРИ
ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ*

Вашека Т.В., Лич О.М., Мужанова Н.В. 325
*СПРИЙМАННЯ КІБЕРБУЛІНГУ ЯК НОРМИ СУЧАСНОГО
ОНЛАЙН СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ*

Коломієць Т.В., Нежута А.В. 336
*ПЕРВИННА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ
ВІД БОЙОВИХ ДІЙ*

Санніков О.І. 344
*ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ
РЕГУЛЯЦІЇ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРОФЕСІОНАЛОМ*

Саннікова О.П. 357
*ЕМОЦІЙНА ПРОНИКЛИВІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ЕМОЦІЙНОГО
ІНТЕЛЕКТУ*

УДК 159.923

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9\(27\)-357-371](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9(27)-357-371)

Саннікова Ольга Павлівна, доктор психологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри загальної та диференційної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 65039, м. Одеса, Фонтанська дор., 4, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

ЕМОЦІЙНА ПРОНИКЛИВІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. Презентована стаття торкається проблеми вивчення структури емоційної проникливості як складної багаторівневої, цілісної властивості особистості та співвідношення її компонентів з показниками емоційного інтелекту. Розглянуто поняття емоційної проникливості. Обговорюються результати дослідження емоційної проникливості, яка на основі сигналів експресії та поведінки, забезпечує точне, адекватне віддзеркалення емоційного світу іншої людини. Емоційна проникливість спрямована на розпізнавання ситуативних (актуальних, мінливих, транзитних) емоційних станів і стійкої схильності до переживань емоцій певної модальності (емоційності як властивості особистості).

З позицій континуально-ієрархічного підходу презентовано багаторівневу структуру показників емоційної проникливості: на формально-динамічному (компоненти, що відбивають динаміку, енергійність дій та індивідуальні властивості конституційного характеру), особистісно-змістовному (цінність, мотиваційна потужність, схильність вивчати емоційний світ), соціально-імперативному рівнях (клас характеристик, що спричинений включенням особистості у суспільне, соціальне життя). Визначено та описано компоненти емоційної проникливості формально-динамічного рівня (потреба, потяг розпізнавати емоції іншого, чутливість, ініціативність, легкість, широта, стійкість, швидкість виникнення, цілісність, диференційованість емоційного образу іншого). Традиційно з позицій континуально-ієрархічного підходу якісний рівень емоційної проникливості охоплює: емоційний компонент, когнітивний, конативний (поведінковий) і само-контрольно-регулятивний компоненти.

Для емпіричної перевірки структури та пошуку співвідношень з показниками емоційного інтелекту здійснювалася діагностика компонентів формально-динамічного та якісного рівнів психологічного феномену, що

вивчається (здатність до розпізнавання емоцій): застосовано процедуру «Розміщення себе на шкалах емоційної проникливості» та спеціально розроблений опитувальник. Вивчення емоційного інтелекту здійснювалося тест-опитувальником емоційного інтелекту Д. В. Люсіна. Виявлено значущі на високому рівні додатні та від'ємні кореляційні зв'язки між показниками емоційної проникливості й показниками емоційного інтелекту.

Показано, що емоційна проникливість – це розуміння, розпізнавання, констатація емоційного життя іншого, а не вплив на його емоції, переживання та на їх регуляцію, що здійснюються завдяки емоційному інтелекту. Полягаємо, що на основі емоційної проникливості можна прогнозувати, пророкувати рівень та розвиток емоційного інтелекту, що дозволяє вважати емоційну проникливість предиктором останнього.

Ключові слова: емоційна проникливість, емоційний інтелект предиктор, розпізнавання, континуально-ієрархічний підхід, структура, компоненти.

Sannikova Olga Pavlivna, Doctor of Psychology, professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of General and Differential Psychology Department, State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky», 65039, Odesa, Fontanskaya road, 4, <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

EMOTIONAL ACUMEN AS A PREDICTOR OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

Abstract. The presented article touches on the problem of studying the structure of emotional acumen as a complex, multi-level, integral property of a person and the correlation of its components with the indicators of emotional intelligence. The author discusses the results of the study of emotional acumen, which, based on the signals of expressiveness and behavior, provides an accurate, adequate reflection of the emotional world of another person. Emotional acumen is aimed at recognizing situational (urgent, changing, transitory) emotional states and a persistent tendency to experience emotions of a certain modality (emotionality as a personality property). The concept of emotional acumen is considered.

From the perspective of a continual and hierarchical approach, a multi-level structure of indicators of emotional acumen is presented: on the formal and dynamic (components that reflect the dynamics, energy of actions and individual properties of a constitutional nature), personality and content-based (value, motivational power, tendency to study the emotional world), social and imperative (a class of characteristics caused by the inclusion of an individual in public, social life) levels. The components of formal and dynamic level (need, urge to recognize other

individuals' emotions, sensitivity, initiative, ease, breadth, stability, speed of occurrence, integrity, differentiation of the others' emotional image) and qualitative components of emotional acumen are defined and described. Traditionally, from the perspective of a continual and hierarchical approach, a qualitative level of emotional acumen includes: emotional component, cognitive, conative (behavioral) and self-control-regulatory components.

In order to empirically verify the structure and search for correlations with indicators of emotional intelligence, the diagnosis of the components of the formal and dynamic and qualitative levels of the psychological phenomenon under study (the ability to recognize emotions) was carried out: the procedure "Placing oneself on the scales of emotional acumen" and a specially developed questionnaire were used. The study of emotional intelligence was carried out by the emotional intelligence test-questionnaire of D. V. Lyusin. High-level significant positive and negative correlations between indicators of emotional acumen and indicators of emotional intelligence were revealed.

It is shown that emotional acumen is understanding, diagnosing, recognition of the emotional life of other people, without influencing their emotions, experiences and their regulation, which are carried out thanks to emotional intelligence. We believe that the level and development of emotional intelligence can be predicted and foreseen on the basis of emotional acumen, which allows us to consider emotional acumen as a predictor of the latter.

Key words: emotional acumen, emotional intelligence, predictor, recognition, continual and hierarchical approach, structure, components.

Постановка проблеми. Розуміння емоцій традиційно є важливим і актуальним об'єктом багатьох досліджень і визначається, по-перше, недостатнім вивченням процесів розпізнавання переживань за експресивним сигналам (міміка, пантоміміка, пози, жести, голос тощо), і по-друге, інтересом психологічної практики стосовно розуміння тих особистісних характеристик спостерігача (психолога, психотерапевта та ін.), які сприяють (або гальмують) точне оцінювання емоцій іншого, наскільки адекватно сприймаються їх зовнішні прояви; наскільки спостерігач може бути неупередженим, «незрячим» тощо. У науковій літературі для позначення процесу пошуку та визначення, яку саме емоцію випробовує інша людина, використовують терміни «упізнання», «сприйняття емоцій», «розуміння», «ідентифікація», «розпізнавання» тощо [3; 4; 6; 9; 12 та ін.].

На наш погляд важливо не тільки встановити наявність або відсутність емоційних переживань, але й спробувати визначити, яку саме емоцію випробовує в цей момент людина, за якою ведеться спостереження. Ми вважаємо, що такою інтегральною властивістю, яка забезпечує успішність

розуміння, розпізнавання, оцінки емоцій, є **емоційна проникливість**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми розпізнавання емоцій, як своїх, так і інших людей) останнім часом стає об'єктом численних наукових пошуків у психології. В теоретико-емпіричних дослідженнях широко обговорюється проблема сприйняття, розуміння і оцінки емоційних станів, переживань людини за невербальними характеристиками спілкування, за засобами експресії, за її мімікою, пантомімікою [2; 6; 10; 18]; поведінковими ознаками енергії емоцій [1], за звуковими, мовними, мімічними, пантомімічними, жестикуляційними, емоційними діями [2; 4; 7] та інші.

Важливою якістю особистості, яка забезпечує точність і адекватність сприйняття внутрішнього світу людини, вважається психологічна проникливість. Відомо, що проникливість – це здатність проникати в суть речей і явищ. Психологічна проникливість фокусує і спрямовує увагу спостерігача на головні, суттєві ознаки переживань, думок, поведінки, іншої людини, що дозволяє швидко і без помилок, ефективно розпізнати внутрішній світ іншого. У наших роботах [10; 12], та роботах наших аспірантів О. Кисельової [7], Жень Чжуна [3] та інших, вивчався такий феномен, як психологічна проникливість. Носенко Е. Л., Коврига Н. В., аналізуючи ці роботи, назвали психологічну проникливість «підґрунтям щодо основної функції *емоційного інтелекту* – стресозахисної та адаптивної» [9].

Слід зазначити, що психологічна проникливість в психології термін «емоційний інтелект» вперше застосували П. Селовей та Д. Мейер [20]. Це поняття трактувалося авторами як здатність сприймати і проявляти емоції та думки для розуміння емоцій як власних, так і емоцій інших, а також для регулювання їх проявів [21]. Крім того, існує декілька теорій емоційного інтелекту, які різняться між собою розумінням психологічної сутності феномену, що вивчається. Зокрема, це: некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она [16]; концепція емоційної компетентності Д. Гоулмена [17]; розуміння емоційного інтелекту Д. Люсиним [8; 19]. Існують сучасні дослідження емоційного інтелекту в контексті життєздійснення [5], вивчається його вплив на успішність життєдіяльності особистості [15], у зв'язку з алекситимією [14], з емпатією [4] та ін.

У цій роботі ми торкаємось емоційного інтелекту у зв'язку з емоційною проникливістю як одного із видів психологічної проникливості, котра розглядається нами як спрямованість активності особистості на розпізнавання саме емоційного світу іншої людини: її переживань, думок, що супроводжують ці переживання; можливих причин, можливих мотивів поведінки, що сприяють передбаченню намірів, реакцій партнерів по спілкуванню; як здатність правильно розуміти почуття інших людей, що передаються виразними рухами (міміка, жести, пози), голосом (тембр, гучність, швидкість, емоційна забарвленість), діями тощо. Емоційна проникливість охоплює також деякі

елементи самопізнання, що дає можливість не тільки відчувати й розуміти власні емоцій, а й вивчати й передбачати свої реакції, можливий перебіг переживань і на цій основі прогнозувати власну поведінку.

Чим більшу схильність до емоційної проникливості (ЕП) виявляє людина, тим менше сил і часу вона затрачає на розуміння емоційного стану, емоційної поведінки і своєї, і іншої людини. Отже, ЕП визначає ступінь усвідомлення власних і чужих емоційних переживань й ступінь адекватності реакцій на ці почуття, ступінь емоційної близькості, або дистанції з іншою людиною. Люди, які усвідомлюють, і власні почуття, і почуття оточуючих краще орієнтуються у міжособистісних відносинах, досягають більших успіхів у сумісній діяльності, сприяють своїм досягненням і успіху інших, оточуючих людей.

У своїх дослідженнях ми використовуємо термін розпізнавання, а не терміни «упізнання», «сприйняття емоцій», «розуміння», «ідентифікація» тощо, що широко розповсюджено в літературі [12; 13]. На наш погляд саме термін «розпізнавання» відбиває визначення якості, знака, модальності, диференціації, тональної забарвленості емоцій, а не тільки фіксацію наявності, або відсутності емоційних переживань.

Зазначаємо, що розпізнавання емоцій іншого й своїх переживань суттєво відрізняються між собою. При розпізнаванні чужих емоцій відсутній вплив таких важливих чинників, як прояви соціальної бажаності, втручання механізмів психологічного захисту, низька рефлексія тощо, які виникають переважно при самоаналізі емоцій. Ми розуміємо, що здатність до розпізнавання власних переживань впливає на адекватність сприйняття й оцінки чужих емоцій (вівісекція умовна – це єдине ціле). Здатність до розпізнавання власних переживань свідчить про розвинений самоаналіз, про довіру своєї інтуїції в оцінках своїх і чужих емоцій. При розвиненій рефлексії власних переживань легше «читати» внутрішній емоційний світ інших. Вважаємо, що відчуття та розуміння своїх переживань також потребує і самостійного дослідження.

Все сказане свідчить про багатогранність та складність структури психологічного феномена, що вивчається.

Отже, метою цієї статті є презентація нашого розуміння структури емоційної проникливості та аналіз результатів дослідження якісних компонентів цього феномену у співвідношенні з показниками емоційного інтелекту. Ми обрали цей напрям, тому що емоційна проникливість за функціями може передувати проявам емоційного інтелекту.

Задля досягнення мети були визначені такі **завдання**:

1) розробити континуально-ієрархічну модель структури емоційної проникливості; 2) обрати адекватні цілям психодіагностичні методики, скласти вибірку осіб, які будуть приймати участь у психологічному обстеженні;

3) дослідити (на даному етапі) закономірні взаємозв'язки між показниками емоційної проникливості і емоційного інтелекту .

Виклад основного матеріалу. При вирішенні першого завдання встановлено, що в літературі існують спроби розглянути структуру емоційної проникливості. Наприклад, пропонується п'ять її компонентів:

- самоаналіз як основа, як вміння розпізнавати й аналізувати власні почуття й емоції. Вважається, що люди з розвиненим самоаналізом зазвичай довіряють своєму «внутрішньому чуттю» і покладаються на нього при прийнятті складних рішень;

- самоконтроль як компонент емоційної проникливості, який потребує вміння долати свої негативні емоції, управляти своїм емоційним станом, не придушення емоцій, а усвідомлення причин їх виникнення;

- самомотивація як здатність зберігати надію, оптимізм і натхнення, незважаючи на перешкоди, труднощі, невдачі;

- співпереживання – це вміння глянути на ситуацію очима іншої людини й усвідомити, що він при цьому відчуває й випробовує (вважається, що розвиток співпереживання опирається на самоаналіз);

- соціальні навички – це здатність знаходити підхід до інших людей, будувати гармонічні взаємини, адекватно реагувати на емоції співрозмовників і виявляти на них вплив [22].

На наш погляд, означені компоненти скоріше охоплюють чинники, риси особистості, які сприяють проявам емоційної проникливості та є її корелятами: емпатію (співпереживання), емоційну регуляцію тощо і відбивають саме характеристики особистості, яка схильна до емоційної проникливості, що також є важливим у створенні емоційного образу іншої людини.

Емоційна проникливість у цій статті розглядається в контексті континуально-ієрархічного підходу, давно описаного нами при дослідженні структури особистості та її властивостей. Суть цього підходу полягає у визнанні цілісності, безперервності, взаємному переході та взаємодії усіх рівнів структури особистості [11; 12]. Отже, вирішуючи перше завдання, надамо структуру емоційної проникливості (див. рис. 1).

Рис. 1. Макроструктура емоційної проникливості в контексті континуально-ієрархічного підходу

В таблиці 1 доповнено розуміння структури емоційної проникливості (ЕП) та надано характеристики кожного її рівня. Слід зазначити, що список цих характеристик (компонентів) відкритий, він охоплює лише основні ознаки ЕП.

Таблиця 1

**Різномірні компоненти емоційної проникливості в контексті
континуально-ієрархічної структури особистості**

Підсистеми (рівні)	Метахарактеристики індивідуальності (базові метапараметри)	Характеристики (компоненти) емоційної проникливості як властивості особистості
III. Соціально-імперативний рівень	Клас характеристик емоційної проникливості, що спричинений включенням особистості у суспільне, соціальне життя.	Ступінь конгруентності-інконгруентності змісту емоційної проникливості вимогам (цінностям) часу. Якою мірою враховується імператив (норматив) професії, соціального середовища, релігії, національної культури тощо при розпізнаванні емоцій.
Проміжний рівень Підструктура досвіду (процес соціалізації людини)	Компоненти системи наукових понять, свідомих дій (діяльності), знань, умінь та навичок, спрямованих на продуктивне, якісне й своєчасне розпізнавання емоційних переживань.	Характеристики соціальної компетенції, певних знань про емоційні переживання та їх прояви, творче використання умінь та навичок, особистісний контроль та регуляція емоційної проникливості, що набуті у досвіді.
II. Змістово-особистісний рівень	Компоненти емоційної проникливості, що відбивають її цінність, мотиваційну потужність, стійкість, потяг, схильність тощо.	Характеристики спрямованості (інтенційності) емоційної проникливості на внутрішній світ іншої людини, сила і стійкість мотивації, схильність виявляти емоційну проникливість.
Проміжний рівень Підструктура якісних характеристик	Характеристика основних видів психічної активності (емоційна, соціальна, рухова, інтелектуальна), що виявляються у емоційній проникливості, вектор (не зміст) її спрямованості на різні сфери емоційного життя.	Якісні компоненти емоційної проникливості: - емоційний компонент, - когнітивний компонент, - конативний компонент, - контрольно-регулятивний.
I. Формально-динамічний рівень	Характеристика ознак котрі відображають динаміку емоційної проникливості, її енергійність, палітру дій та індивідуальні властивості конституційного характеру.	Формально-динамічні компоненти емоційної проникливості: потреба розпізнавати емоційний світ іншого, ініціативність-не ініціативність, широта-вузькість охоплення експресивних сигналів, легкість-трудність тощо.

У цій статті ми обмежимося переліком показників формально-динамічного рівня континуально-ієрархічної структури емоційної проникливості та опишемо її якісні компоненти.

Отже, на формально-динамічному рівні емоційна проникливість представлена такими основними показниками:

- *потреба (потяг)* розпізнавати, розуміти емоції іншого, проникати в його емоційний світ;
- *чутливість* до емоційних переживань іншого (емоційне відгукування, емоційне «зараження», віддзеркалення);
- *ініціативність* в пошуках емоційних переживань та їх проявів у іншій людині;
- *широта* охоплення емоційних сигналів, каналів, що трансформують емоційні переживання, стани; повнота (або вибірковість) охоплення каналів експресії: міміки, пантоміміки, голосу, мовлення, виразності мови, її темпу, статичних поз, дій, ходи тощо;
- *легкість* виявлення емоційних переживань іншого, і мінливих, ситуативних емоцій, і стійкої схильності до емоційних переживань певної модальності (емоційності);
- *стійкість* емоційного образу іншого (або мінливість);
- *швидкість* виникнення емоційного образу іншого;
- *цілісність* емоційного образу (або фрагментарність - часткове, сприйняття емоцій);
- *диференційованість* емоційного забарвлення, різноманіття палітри тощо

З позицій континуально-ієрархічного підходу [10] **якісний рівень** емоційної проникливості охоплює традиційні характеристики: емоційний, когнітивний, конативний компоненти (за видами психічної активності) [11] та контрольно-регулятивний. Проте, емоційна проникливість має свою унікальну специфіку. Зміст якісних компонентів розглядаємо більш повно тому, що саме ці характеристики співвіднесемо з показниками емоційного інтелекту, що і є однією із задач статті. З позицій континуально-ієрархічного підходу [11] якісний рівень структури властивостей особистості, у тому числі й емоційної проникливості охоплює:

- **емоційний компонент**, який характеризується *внутрішнім* емоційним відгукуванням, виявляється в емоційному відлунні, віддзеркаленні; підключенні до переживань людини, за емоціями якої проводиться спостереження характеризується виникненням у спостерігачів емоцій, або подібних, або протилежних тим, які переживає об'єкт спостереження (інша людина). Фактично, – це емоційний супровід переживань об'єкта спостереження, який здійснює спостерігач, випробовуючи при цьому свої емоції *тільки як реакцію на емоції іншої людини* в момент спостереження *без її демонстрації*. У даному

випадку емоційний образ іншого виникає, переважно, на основі інтуїції (довіри до власної інтуїції);

- **когнітивний компонент** - зміст його полягає у розумінні, здатності декодувати на основі когнітивних можливостей, логіки тощо, внутрішні емоційні переживання іншого за їх зовнішніми проявами, експресивними сигналами (мімікою, пантомімікою, голосом тощо), за емоційною поведінкою, діями. Цей компонент характеризується схильністю до аналізу експресивних проявів іншої людини, які розкривають її внутрішній емоційний світ. Емоційний образ іншого створюється з опорою на обізнаність, на знання зовнішніх індикаторів емоцій за якими можна робити адекватні висновки стосовно його переживань тощо. Отже, цей компонент показує, якою мірою емоційний образ іншого виникає, на основі рації, на основі аналізу емоційних сигналів, логіки;

- **конативний компонент** передбачає обов'язкову *відсутність активних дій* спостерігача, спрямованих на любе втручання в емоційне життя іншого, в його переживання, адже емоційна проникливість – це розуміння, розпізнавання емоційного життя іншого, а не корекція, не пригнічення, не зміна його переживань. Вплив на емоції іншої людини, контроль і регуляція її переживань здійснюються на більш високому рівні відображення і вимагає втручання емоційного інтелекту. Захист від відторгнення спостерігача (психолога) в емоційне життя іншого під час функціонування емоційної проникливості потребує *не* виявляти власну експресію, поведінку, *не* санкціонувати емоційні реакції іншого. Спостерігач повинен тримати спокій (навіть демонструвати зовнішню байдужість), при необхідності «включати» ритуальну посмішку, байдужу маску на обличчі (фейс - покер) тощо, щоб не порушити перебіг переживань обстеженого (співрозмовника, тестуємого, досліджуваного та ін.);

- **само-контрольно-регулятивний компонент**. Таку назву ми дали, щоб підкреслити позицію психолога-спостерігача відносно до переживань іншого в процесі функціонування емоційної проникливості. Зміст цього компоненту відрізняє високий **самоконтроль спостерігача** за власною експресією, за зовнішніми проявами своїх емоцій, які супроводжують переживання іншого, що важливо задля розпізнавання, діагностики чужих емоцій, а не для корекції. Необхідний високий самоконтроль за функціонуванням своєї емоційної проникливості: не відволікатися, не захоплюватися власними переживаннями, власними емоціями, а спостерігати, діагностувати й розпізнавати зовнішні сигнали переживань іншої людини в момент спостереження за нею; стримувати власні суб'єктивні переживання (навіть співчуття) та оцінні судження, які можуть спотворювати, знівечити адекватне розуміння, точний образ емоцій людини, за якою ведеться спостереження. Цей компонент також характеризує вміння спостерігача регулювати та стримувати власні емоції задля зосередження на розпізнавання внутрішнього світу іншої людини.

Важливо зазначити, що мова йдеться про пізнання емоційного світу іншої людини в процесі її життєдіяльності, у різноманітних видах соціальної активності, а не про психотерапевтичну ситуацію, яка висуває конкретні професійні вимоги до спеціаліста, потребує емоційної конгруентності спостерігача, психолога, психотерапевта; потребує проявів емпатії, активної взаємодії з клієнтом на засадах безумовного його прийняття за психотерапевтичною тріадою К. Роджерса [23], або необхідності впливу на переживання іншого, необхідності контролю і регуляції емоцій (і власних, і клієнта), що присутнє в показниках емоційного інтелекту [11; 26] тощо.

Для емпіричного пошуку співвідношень емоційної проникливості з показниками емоційного інтелекту здійснювалася діагностика компонентів саме якісного рівнів психологічного феномену, що вивчається (здатність до розпізнавання емоцій). Якісні показники обрано тому, що саме вони містять суттєві ознаки відношення до світу. З цією метою застосовано процедуру «Розміщення себе на шкалах емоційної проникливості» та спеціально розроблений опитувальник. Вивчення емоційного інтелекту здійснювалося тест-опитувальником емоційного інтелекту Д.В. Люсіна ЕМІН [8; 19]. В табл. 2 представлені взаємозв'язки між показниками емоційного інтелекту та емоційної проникливості.

Таблиця 2

Значимі коефіцієнти кореляцій між якісними показниками емоційної проникливості та емоційного інтелекту.

Показники ЕП	Показники емоційного інтелекту								
	МЕІ	ВЕІ	РЕ	КЕ	РЧЕ	КЧЕ	РСЕ	КСЕ	КЕК
ЕЕП		234*		-210*		-208*		- 208*	270*
КЕП	305**		288*		268*		283**	312**	311**
ПЕП			278*				270*	219*	
СЕП	-220*	254*			254*	- 250*	239*	214*	345**

Примітка: 1) N = 95; 2) нулі і коми не позначені; 3) позначення: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$; 4) умовні скорочення показників емоційного інтелекту: шкала МЕІ – міжособистісний ЕІ, шкала ВЕІ (внутрішньоособистісний ЕІ), шкала РЕ (розуміння емоцій), шкала КЕ – керування емоціями, субшкала РЧЕ – розуміння чужих емоцій, субшкала КЧЕ – керування чужими емоціями, субшкала РСЕ – розуміння своїх емоцій, субшкала КСЕ – керування своїми емоціями, субшкала КЕК – контроль експресії; умовні скорочення показників емоційної проникливості (ЕП): ЕЕП – емоційний компонент, КЕП – когнітивний, ПЕП – конативний, СЕП само-контрольно-регулятивний компонент.

Виявлено значущі на високому рівні додатні та від'ємні кореляційні

зв'язки між показниками емоційної проникливості й показниками емоційного інтелекту, що демонструють дефіцит керування чужими емоціями показників емоційної проникливості (див. табл. 2).

Отже, загалом, мова йде про емоційну проникливість як рису особистості, про її компоненти. Є три основних моменти, які характеризують емоційну проникливість успішного дослідника, по-перше, у такого спостерігача пріоритетом виступають емоції та експресія *іншої людини*, а не власні; по-друге, активізується *самоконтроль за власною експресією* – не виявляти свого відношення до емоцій іншого; по-третє, спостереження як умова функціонування емоційної проникливості засноване на принципі *невстрявання, недоторканності* до емоцій іншого, до його переживань та їх проявів, тобто виявляти *не маніпулятивний* підхід.

Можна вважати, що емоційна проникливість стає інструментом побудови прогнозу емоційного інтелекту, передуює його розвитку, а значить виконує роль його предиктора («предиктор» від англійського слова predict - «прогнозувати, пророкувати»). Отже, на основі цієї характеристики індивіда (спостерігача) можна з більшою, або меншою підставою пророкувати іншу (цільову) характеристику того ж індивіда, тобто, на основі вивчення емоційної проникливості прогнозувати рівень та розвиток емоційного інтелекту.

Висновки й перспективи подальшого дослідження.

1. Емоційна проникливість як вид психологічної проникливості, розглядається як складна, багаторівнева, цілісна властивість особистості, яка на основі сигналів експресії та поведінки, забезпечує точне, адекватне віддзеркалення емоційного світу іншої людини, що включає розпізнавання актуальних (ситуативних, мінливих, транзитних) емоційних переживань і стійкої схильності до емоцій певної модальності й знаку, тобто, емоційності як властивості особистості.

2. Презентована модель континуально-ієрархічної структури емоційної проникливості побудована в результаті теоретико-емпіричних пошуків. Всі рівні та складові емоційної проникливості утворюють цілісну функціональну систему і працюють в режимі постійної взаємодії. Саме цим досягається успішність роботи всієї системи, адекватність розпізнавання емоційного світу іншої людини.

3. Встановлено закономірні взаємозв'язки між показниками емоційного інтелекту та компонентами емоційної проникливості якісного рівня, які відбивають основні їх тенденції. Отримані результати співвідносяться з літературними даними. Висловлені міркування щодо стосунків між феноменами, що вивчаються, потребують також додаткової емпіричної перевірки: залучення більшої вибірки обстежених, додаткового психодіагностичного інструментарію, адекватного математико-статистичного (факторний, регресійний тощо) та якісного аналізу. Результати такої емпіричної

перевірки проводяться й будуть надані нами у наступних публікаціях.

Література:

1. Бойко В. В. *Енергія емоцій*. 2-е изд. доп. и перераб. СПб. : Питер, 2004. 474 с.
2. Варій М. Й. *Загальна психологія* : Навч. посіб. 2-ге видан., випр. і доп. К. : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Жень Чжун. Розпізнавання емоцій іншого у співвідношенні із конгруентністю. *Особистість у сучасному вимірі. Матер. XI Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми сучасної психології особистості»* (м. Одеса. 20 квітня 2020 р.). Одеса : ФОП Белий А.Є. 2020. С. 296-303
4. Ічанська О. М., Закревська А. І. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів-психологів. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 9 (2). С. 272–276.
5. Карпенко Є.В. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення. *Психологічні перспективи*. 2017. Вип. 30. С. 50-63. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_7.
6. Кириленко Т. С. *Психологія: емоційна сфера особистості*: Навч. посібник. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
7. Киселева Е. А. Особенности психологической проницательности у лиц с различной эмоциональной диспозицией: Дисс. ... канд. психол. наук. Одесса, 1999. 243 с.
8. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта : опросник ЭМИН. *Психологическая диагностика*. 2006. № 4. С. 3-22.
9. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. *Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції* : [Монографія]. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.
10. Саннікова О. П., Саннікова А.О. *Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід* : [Монографія]. Одеса : ВМВ, 2014. 238 с.
11. Саннікова О.П. Макроструктура особистості: психологічний опис. *Наука і освіта. Тематичний спецвипуск «Психологія особистості: теорія, досвід, практика»*. 2013. № 7/СХVII. С. 7-12.
12. Саннікова О.П. Психологічна проникливість як інструмент осягнення сутності іншої людини. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / За ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. № 2 (10). С. 19-23.
13. Саннікова О. П., Жень Чжун. Емоційна проникливість в системі факторних рис особистості. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*. Вип. № 12 (18) 2021. С. 482-492
14. Тейлор Г. Дж., Тейлор-Аллан Х. Л. Применение эмоционального интеллекта для понимания и лечения физических и психологических расстройств: что мы узнали из алекситимии. *Р. Бар-Он, Дж.Г. Мари, М.Дж. Элиас. Обучение людей эмоциональному интеллекту*. Вестпорт, Коннектикут : Praeger, 2007. С. 211–223.
15. Четверик-Бурчак А. Г. *Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості* : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2015. 18 с.
16. Bar-On R., Parker J.D.A. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco : Jossey-Bass, 2000. P. 363-388.
17. Goleman D. *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books, 1995.
18. Ekman P., Friesen W. V. *Unmasking the Face: a Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1975. 211 p.

19. Lyusin D. V. Modern Ideas On Emotional Intellect / Edit. by D.V. Lyusin, D.V. Ushakov. *Social Intellect: Theory, Dimension, Research*. M. : Institute of Psychology RAS, 2004.
20. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R., Sitarenios G. Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. *Emotion*. 2001. Vol. 1. P. 232-241.
21. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. *Mayer–Salovey–Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT) user's manual*. Toronto, Canada: MHS Publishers, 2002
22. *Електронний ресурс* (2020). Доступ до ресурсу https://thelib.info/logika/2144149-emocionalnaya-pronicatelnost/#google_vignette.
23. Роджерс Карл (2017). *Групповая психотерапия* : [Електронний ресурс]. Доступ до ресурсу <https://cutt.ly/YVImKtj>.

References:

1. Bojko, V. V. (2004). *Jenergija jemocij [Energy of emotions]*. SPb. : Piter [in Russian].
2. Varii, M. Y. (2007). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
3. Zhen, Chzhun (2020). Rozpiznavannia emotsii inshoho u spivvidnoshenni iz konhruentnistiu [Recognizing another's emotions in relation to congruence]. *Osobystis u suchasnomu vymiri. Mater. KhI Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Problemy suchasnoi psykholohii osobystosti»* (m. Odesa, 20 kvitnia 2020 r.). Odesa : FOP Belyi A.Ie. P. 296-303 [in Ukrainian].
4. Ichanska, O. M. & Zakrevska, A. I. (2019). Emotsiinyi intelekt ta empatiia yak resursy profesiinoi pidhotovky studentiv-psykholohiv [Emotional intelligence and empathy as resources for professional training of psychology students]. *Molodyi vchenyi*. Vyp. 9 (2). P. 272–276 [in Ukrainian].
5. Karpenko, Ye. V. (2017). Emotsiinyi intelekt yak faktor osobystisnoho zhyttiezditsnennia [Emotional intelligence as a factor of personal life fulfillment]. *Psykhologichni perspektyvy*. Vyp. 30. S. 50-63. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_30_7 [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, T. S. (2007). *Psykhologhiia: emotsiina sfera osobystosti [Psychology: emotional sphere of personality]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
7. Kiseleva, E. A. (1999). Osobennosti psihologicheskoy pronicatelnosti u lic s razlichnoj jemocional'noj dispoziciej [Features of psychological insight in persons with different emotional dispositions]: *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
8. Ljusin, D. V. (2006). Novaja metodika dlja izmerenija jemocional'nogo intellekta : oprosnik JemIn [A new method for measuring emotional intelligence: the EmIn questionnaire]. *Psihologicheskaja diagnostika – Psychological diagnostics*. № 4. P. 3-22 [in Russian].
9. Nosenko, E. L. & Kovryha, N. V. (2003). Emotsiinyi intelekt : kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions]. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
10. Sannikova, O. P. & Sannikova, A. O. (2014). Stsenichni bariery: dyferentsialno-psykholohichni pidkhid [Stage barriers: a differential-psychological approach]. Odesa : VMV [in Ukrainian].
11. Sannikova, O. P. (2013). Makrostruktura osobystosti: psykholohichni opys. [Macrostructure of personality: psychological description]. *Nauka i osvita – Science and education*. № 7. P. 7-12 [in Ukrainian].
12. Sannikova, O. P. (2017). Psykhologichna pronyklyvist yak instrument osiahnennia sutnosti inshoi liudyny [Psychological insight as a tool for understanding the essence of another person]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho vyshchoho navchal'nogo zakladu «Zaporizkyi natsionalnyi universytet» ta Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Zaporizhzhia : ZNU. № 2 (10). P. 19-23 [in Ukrainian].
13. Sannikova, O. P. & Zhen, Chzhun (2021). Emotsiina pronyklyvist v systemi faktornykh rys osobystosti [Emotional insight in the system of factor personality traits]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*. Vyp. № 12 (18) 2021. P. 482-492 [in Ukrainian].

14. Tejlor, G. Dzh. & Tejlor-Allan, H. L. (2007). Primenenie jemocional'nogo intellekta dlja ponimaniya i lecheniya fizicheskikh i psihologicheskikh rasstrojstv: chto my uznali iz aleksitimii [Applying Emotional Intelligence to Understanding and Treating Physical and Psychological Disorders: What We Learned from Alexithymia]. R. Bar-On, Dzh.G. Mari, M.Dzh. J Elias. *Obuchenie ljudej jemocional'nomu intellektu*. Vestport, Konnektikut : Praeger. P. 211-223 [in Russian].
15. Chetveryk-Burchak, A. H. (2015). Mekhanizmy vplyvu emotsiinoho intelektu na uspishnist zhyttiediialnosti osobystosti [Mechanisms of influence of emotional intelligence on the success of life activities of the individual]. *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
16. Bar-On, R. & Parker, J. D. A. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco : Jossey-Bass. P. 363-388 [in England].
17. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books [in England].
18. Ekman, P., Friesen, W. V. (1975). *Unmasking the Face: a Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall [in England].
19. Lyusin, D. V. (2004). Modern Ideas On Emotional Intellect / Edit. by D.V. Lyusin, D.V.Ushakov. *Social Intellect: Theory, Dimension, Research*. M. : Institute of Psychology RAS [in Russian].
20. Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. & Sitarenios, G. (2001). Emotional Intelligence As a Standard Intelligence. *Emotion*. Vol. 1. P. 232-241 [in England].
21. Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. (2002). *Mayer–Salovey–Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT) user's manual*. Toronto, Canada: MHS Publishers [in England].
22. *Elektronnyi resurs* (2020). Dostup do resursu https://thelib.info/logika/2144149-emocionalnaya-pronicatelnost/#google_vignette [in Russian].
23. Rodzhers, Karl (2017). Hruppovaia psykhoterapyia [Group psychotherapy]. Dostup do resursu <https://cutt.ly/YVImKtj>.